

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на

Ивайло Детелинов Цанов

**на тема „Психологически фактори за професионална ориентация на ученици
в юношеска възраст”**

**представен за ПРИДОБИВАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА
СТЕПЕН „ДОКТОР”**

професионално направление 3.2. „Психология“

докторска програма „Обща психология”,

Варненски свободен университет „Черноризец Храбър”,

ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „ПСИХОЛОГИЯ“

Разработил: доцент доктор Бистра Методиева Ценова

Национален център по обществено здраве и анализи - София

**(професионално направление 3.2. „Психология”, специалности: психология
на труда, психология на здравето и клинична психология)**

Настоящото становище е изготвено въз основа на документи, постъпили след предварително обсъждане на дисертационния труд на Ивайло Цанов представен на катедра „Психология” с решение за насочване за защита пред научно жури, назначено със заповед на Ректора на ВСУ „Черноризец Храбър” № 2399 от 30.09.2014 г. Представените ми документи съответстват на изискванията на ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ и Инструкция №6 към Наредба №3 за академичния състав на ВСУ „Черноризец Храбър” за придобиване на ОНС „доктор”. Процедурата по конкурса е коректно спазена.

1. Общо представяне на получените материали

Докторантът Ивайло Детелинов Цанов представя дисертационен труд озаглавен „Психологически фактори за професионална ориентация на ученици в юношеска възраст” в обем от 171 стр., включително 3 приложения

и Автореферат от 43 стр., както и списък от 6 публикации в български научни издания, докладвани на специализирани форуми. Списъкът на използваната литература обхваща 175 библиографски източника, от които 96 заглавия на английски език, 18 на руски, а останалите на български език. Преобладават източниците след 2000 г. – 114, а от 2005 г. досега 67. Списъкът на свързаните с дисертационния труд разработки включва 6 публикации, като допълнително ми е предоставена още една от 2013 г., 67-70:

ПЪРВИЧНА ВАЛИДАЦИЯ НА РЕВИЗИРАНА ВЕРСИЯ НА ВЪПРОСНИК ЗА ТРУДНОСТИТЕ ПРИ ВЗЕМАНЕ НА КАРИЕРНО РЕШЕНИЕ

2. Данни за докторанта

Ивайло Детелинов Цанов работи като асистент в Катедра „Психология“ Юридически факултет, Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“, от няколко години. Владее английски и руски език. Участва активно в организацията и провеждането на специализирани научно форуми и други мероприятия на катедрата. и работа

3. Обща характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд на Ивайло Цанов „Психологически фактори за професионална ориентация на ученици в юношеска възраст“ изисква задълбочени знания и добра подготовка не само в областта на психология на развитието и ученето, обща и училищна психология, но и в гранични научни области като психология на труда и на професионалната пригодност, подготовка и професионално значимите качества. Проблемите, които разработва докторантът в съответствие с поставената си цел - ефективна професионална ориентация в юношеска възраст - обхващат Психологически характеристики на професионалното самоопределяне и кариерното ориентиране при юношите с характеристики на възрастта, избора на професия в житейския план на юношата, специфика на професионалното ориентиране при юношите с анализ както на съществуващите днес теории и подходи за професионално развитие на юношите, така и на спецификата на професионалното консултиране в тази възраст с основните му области –

самоопределяне, професионална пригодност и адаптация. Представени са личностно-центрираният модел на консултиране при юноши и същността на „съветничеството“ в тази възраст на повишена реактивност и непокорство със специално внимание върху специфика на връзката между училище, семейство и кариерно консултиране от гледна точка на практическата му приложимост при юношите. Систематизирани са съществуващите теории и принципи на професионалното консултиране от модела на Холанд за съответствие между шестте типа личност и 6-те типа професионална среда до психологизиращите концепции на Парсънс и Роджърс за консултирането.

В отделна глава са анализирани психологическите характеристики на професионалния избор и готовност за професионален избор при юношите: техните особености, същност и значимост на професионалната психодиагностика на готовността за професионален избор, бариерите за взимане на кариерни решения и различните подходи - от социално-когнитивната перспектива за кариерно развитие на Лент, Браун и Хакет, до кариерните убеждения на Крумболц и дисфункционалните размисли за кариерата на Сампсън, Петърсън, Ленц, Саундърс. Открит е моделът на Гати, Краус и Осипов за таксономия на трудностите за взимане на кариерно решение и обосноваване на методиката като добре структуриран, отговарящ на целта на изследването експресен инструмент за внедряване в страната ни. Специално внимание – в теоретичен и приложен план - е отделено на терапевтична интервенция при подрастващи с проблемно агресивно поведение.

4. Научно-практически умения и дейност на докторанта

Ивайло Цанов демонстрира задълбочени знания в редица свързани с темата му психологически дисциплини – социална психология и социално-когнитивна теория, психодиагностика и психологично консултиране, психологически измервания, многомерни статистически анализи, комуникативни умения, творческо програмиране, проектиране и провеждане на подходящо за подрастващите и поставената цел обучение-тренинг, умение

за работа с 16-17 годишни юноши, както да събуди интереса им, така и да задържи вниманието и да поддържа активното им участие.

Използваните литературни източници потвърждават уменията му за целенасочено търсене на информация и добрата актуална осведоменост на автора за съвременното развитие на интересуващите го проблеми и подходи за управлението им.

5. Научни и научно-приложни приноси на докторанта

Ивайло Цанов анализира и систематизира теоретичните подходи към изследването на психологически фактори за професионалния избор и готовност за професионален избор в юношеска възраст - принос с теоретичен и приложен характер. Заслуга на докторанта е и самият избор на областта на изследване и насочването към и търсене на метод за определяне на трудностите при вземане на кариерно решение в юношеска възраст – отговаря на актуална потребност в системата на образованието и професионалното развитие и адаптация в страната. Методичен принос е разработената българска версия на въпросника на за определяне на трудностите при вземане на решение за избор на професия (CDDQ-R) от професор Итамар Гати, Краус и Осипов - съвременна надеждна методика използвана с успех и с добри резултати в редица страни. Творческото ѝ прилагане, апробация в изследване на извадка от 248 ученици и проверка на работата му в български условия - психометричните свойства на инструмента по отношение на валидност, надеждност, факторна структура е безспорен принос на докторанта – новост за науката в страната, обогатява с нови аспекти натрупаните в други страни знания и проявени закономерности.

Пример за приложение на научни постижения в практиката е разработената и апробирана от автора оригинална система за преодоляване на трудностите при професионалното ориентиране на юноши 16-17 г., която включва различни модули – подобряване на самопознанието, по-пълна представа за различни професии, комуникативни умения, „технологични умения” – как да търсим необходимата ни информация. Подобреното

професионално реализиране на подрастващите по-късно в живота, по-високата им продуктивност и удовлетвореност е с положителен ефект за икономиката и благосъстоянието на обществото като цяло, но е труден за прогнозиране и проследяване на този етап от работата на автора.

Перспективността и необходимостта от изследвания на трудностите при професионалната ориентация в юношеска възраст и новаторски подход за преодоляването им, са обосновани от ценностната криза в съвременното ни общество, обективните трудности с професионалната реализация на млади специалисти, пазарът на труда и икономическата стагнация, тревожните данни за емиграцията от страната, отлива на кандидат-студенти от университетите у нас и в ЕС. Разработката на автора е много навременна и актуална.

Представеният дисертационен труд и адекватно отразяващият го автореферат отговарят на изискванията за научно изследване и публикации.

6. Бележки и препоръки

Според мен, без внимание са оставени качествените резултати от интервенцията, т.е. тренинга по комбинираната авторска програма в училище. По представената програма, с обратна връзка и обобщаване на отговорите и мненията на участващите юноши, се очаква да са получени богати данни за процеса и ефекта от обучението, които могат да се използват за усъвършенстване на тренинга. Представени са обаче само резултатите по отношение на разликите в трудностите за избор на кариера, като остава неизяснено времето на първоначално и повторно попълване на въпросника.

Стремежът на Ивайло Цанов да обхване многомерните психологически фактори за професионална ориентация на ученици в юношеска възраст, и разнообразните социални и семейни влияния, е довел до известно повторение в представянето на методиките за експерименталното проучване и тренинг-обучението, от една страна, от друга обаче, съкратено представяне на процедурата на проведеното изследване. Ролята на приятелския кръг в

процеса на професионалната ориентация на юношите като че ли остава в сянка, въпреки многото литературни данни за влиянието му.

Въпреки добрия плавен стил на изложение, на места стилът е „телеграфен”, а статистическите обяснения и интерпретации определено се нуждаят от прецизиране на терминологията. При бъдещи научни изследвания и публикации Ивайло Цанов би спечелил от по-прецизно структуриране на постановката, задачите и хипотезите, което би подобрило структурирането и обобщението на резултатите.

Бих препоръчала на автора при бъдещи изследвания с апробация на нови методики да представи по-решително виждането и заключенията си относно тяхната приложимост и при други възрастови групи, както и относно промени във факторната структура в български условия при наличие на достатъчно емпирични данни и солидна обосновка. В случая авторът има основания за това.

Специално следва да подчертая, че тези критични забележки и препоръки обаче не намаляват качеството и количеството на получените резултати и приноси на докторант И. Цанов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

След запознаване с представените документи и материали, представения дисертационен труд, автореферат и свързани с темата „Психологически фактори за професионална ориентация на ученици в юношеска възраст” 7 научни публикации, обем, анализ на значимостта и съдържащите се теоретични, научно-приложни и приложни и методични приноси, давам своята **положителна** оценка и **препоръчвам** на Научното жури да присъди на автора на дисертационния труд Ивайло Детелинов Цанов образователната и научна степен „доктор по психология“ в професионално направление "Психология".

20.10.2014 г.
София

Изготвил становището:
(доцент д-р Бистра Ценова)